

4. Шерер Ф, Росс.Д. Структура отраслевых рынков. / Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1997. – С. 11.

5. Richard A. Posner. A Statistical Study of Antitrust Enforcement. //Journal of Law and Economics. – October, 1970. – vol. 13 (pp. 374-381).

6. West, D. S. Modern Canadian Industrial Organization: A supplement to Carlton/Perloff, Modern Industrial Organization. – 2-nd Suppl. – New-York: Harper Collins Publ., 1994. – 82 p..

7. Марфелс Крістіан. Закон Канади про конкуренцію: положення про перегляд злиттів і зловживання домінуючим становищем.// Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – 2004. – №6. – С. 60-62.

8. Розанова Н. Конкурентная политика в Канаде. // МЭ и МО, 2003. – №11. – С. 76.

Статья поступила в редакцию 07.02.2007

Т.В. РЯБОВА, к.е.н., доцент,

Ф.В. АБРАМОВ,

Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"

ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ ФАКТОРІВ НА ВИНИКНЕННЯ КОРУПЦІЇ

Сьогодні як у суспільстві, так і серед вчених є достатньо поширеною думка про те, що однією з причин виникнення та поширення корупції, принаймні у деяких країнах, є неформальні правила, а саме культурні традиції. А враховуючи, що культурні традиції не здатні швидко змінюватись, то для подолання корупції у цих країнах необхідно витратити тривалий час на зміну культурних традицій.

Серед робіт, що торкаються цієї проблеми, можна відзначити роботи Р. Ла Порта (R. La Porta) та ін. [1], В. Сандхолтц, М. Грей (W. Sandholtz, M. Gray) [2], В. Сандхолтц, Р. Таагерпера (W. Sandholtz, R. Taagepera) [3].

Мета даної статті – визначити, чим обумовлена наявність кореляції між культурними традиціями та рівнем корумпованості країни.

Для цього ми спочатку з'ясуємо, чи дійсно культурні традиції, що склалися в країні, обумовлюють її рівень корумпованості, після чого ми зосередимось на чинниках, що, на нашу думку, обумовлюють кореляцію між культурними традиціями та рівнем корумпованості країни.

У багатьох країнах, де протягом тривалого часу зберігався високий рівень корумпованості, дійсно можна спостерігати певні культурні традиції, що припускають надання чиновникам подарунків або інші дії, які можуть бути сприйняті стороннім спостерігачем як прояви корупції (далі подібні культурні традиції ми будемо називати «корупційними» традиціями). Але для того, щоб «корупційні» традиції були здатні призвести до виникнення корупції, вони повинні не лише допускати наявність певних проявів корупції, але й вимагати від членів суспільства вступати в корупційні відносини з чи-

новниками. Ця вимога обумовлена тим, що у випадку, коли «корупційні» традиції дозволяють вступати з чиновником в корупційні відносини, але не вимагають цього, «корупційні» традиції здатні сформувати в суспільстві нейтральне ставлення до корупції, проте залишаючи за кожним окремим членом суспільства право самостійно вирішувати чи варто йому укласти з чиновником корупційну угоду чи ні. Це означатиме, що у випадку, якщо переваги від корупційної угоди будуть меншими за витрати, пов'язані з її укладанням, потенційний клієнт відмовиться від укладання корупційної угоди, незважаючи на те, що «корупційні» традиції це дозволяють.

Крім того, певні сумніви викликає саме існування «корупційних» традицій. Для того, щоб можна було впевнено стверджувати про існування «корупційних» традицій, необхідно було б встановити, що гроші або послуги, надані чиновнику відповідно до цих традицій, є хабаром. Але існує декілька причин, через які окремі культурні традиції можуть бути невірні трактовані та віднесені до «корупційних» традицій.

По-перше, існує багато видів платежів, що можуть бути неоднозначно трактовані. Тобто неможливо зі стовідсотковою гарантією стверджувати, чи виступав даний платіж у ролі хабара, чи ні.

По-друге, на відміну від формальних правил, що є публічними, неформальні правила подібної публічності не мають, більш того, у окремих культурах власні звичаї та традиції ретельно оберігаються від сторонніх спостері-

© Т.В. Рябова, Ф.В. Абрамов, 2007

гачів. Внаслідок цього існує значна імовірність того, що певні культурні традиції можуть бути невірні трактовані.

По-третє, наявність певної упередженості щодо країн, в яких протягом тривалого часу зберігається високий рівень корумпованості, або нехтування окремими аспектами проблеми може стати причиною приписування «корупційних» традицій окремим суспільствам.

Яскравим прикладом помилкового розуміння культурних традицій може служити приклад з Гонконгом. «Ототожнення усталеної китайської культури з корупцією виявилось в расистському дусі неправильним розумінням. Насправді припущення, що в гонконгівській корупції було щось унікальне, притаманне тільки китайській культурі, завжди ставили під сумнів. Серед тих, кого найчастіше звинувачували в корупції, були поліціанти, що емігрували з Британських островів.» [4, с.235]

Таким чином, на нашу думку, перш ніж проводити дослідження взаємозв'язку «корупційних» традицій та рівня корумпованості, спочатку слід було б провести дослідження самих «корупційних» традицій.

Якщо ж припустити, що «корупційні» традиції здатні негативно впливати на рівень корумпованості країни, то подібний вплив може здійснюватись двома шляхами. По-перше, «корупційні» традиції можуть бути причиною виникнення та поширення корупції. У цьому випадку «корупційні» традиції повинні вимагати від членів суспільства вступати в корупційні відносини з чиновниками. Тобто «корупційні» традиції повинні виступати безпосереднім мотивом, що спонукає клієнта до укладання корупційної угоди. По-друге, культурні традиції можуть оказати негативний вплив на антикорупційні заходи. Для суспільства, в якому культурні традиції не лише допускають наявність певних проявів корупції, але й вимагають від членів суспільства вступати в корупційні відносини з чиновниками, будь-які антикорупційні заходи та реформи приречені на неефективність через те, що вони нездатні усунути саму причину виникнення корупції – відповідні корупційні традиції. Внаслідок цього суспільство стає заручником своїх культурних традицій.

Але часто на практиці спростовується припущення, що «корупційні» традиції роблять неефективними антикорупційні заходи. Існує ціла низка прикладів, коли, незважаючи на тривале корупційне минуле, країнам вдавалось досягти суттєвого зменшення рівня корумпованості. У якості прикладу можна навести Гонконг та Сінгапур. Обидві країни, колишні бри-

танські колонії, протягом тривалого часу мали значний рівень корумпованості. Проте, незважаючи на несприятливе корупційне минуле, в Гонконзі у 1970-х та в Сінгапурі у 1960-х роках завдяки запровадженню цілеспрямованих послідовних реформ було досягнуто значних успіхів у боротьбі з корупцією [5, с.211].

Також необхідно враховувати, що культурні традиції не є характеристикою місцевості, де перебуває людина. Навпаки, люди, що кожен час протягом усього свого життя дотримуються цих традицій та передають їх своїм нащадкам, є носіями цих традицій. Тому людина, особистість якої сформувалась під впливом певних культурних традицій, буде дотримуватись їх незалежно від того, де вона веде свої справи. Бо інакше це означатиме, що культурні традиції можуть швидко змінюватись, або, що культурні традиції не відіграють значної ролі. Таким чином, якщо вважати, що культурні традиції є одним з чинників виникнення корупції, то необхідно погодитись з тим, що громадяни з країн, в яких існують певні «корупційні» традиції, будуть також дотримуватись цих традицій навіть у тому випадку, якщо вони опиняться в іншій країні. І навпаки, підприємці з країн з низьким рівнем корумпованості, а відтак з відсутніми «корупційними» традиціями будуть під час ведення справ за кордоном ставитися до хабарництва так само негативно, як й вдома.

Але емпіричні дані переконливо свідчать про зворотнє. Так, у таблиці наведені індекс хабародавців (IX) та індекс сприйняття корупції (ІСК) за 2006р. [6, 7]. (Індекс сприйняття корупції характеризує сприйняття аналітиками корупції в окремих країнах і може змінюватись від 0 балів – високий рівень корупції до 10 балів – корупція практично відсутня. Індекс хабародавців показує, наскільки підприємці країн-експортерів прагнуть дати хабара для отримання іноземного контракту. Як і у випадку ІСК, індекс хабародавців може приймати значення від 0 – високий рівень хабарництва до 10 – хабарництво практично відсутнє.)

Як можна побачити з цієї таблиці для країн з низьким рівнем корумпованості (високим ІСК), ІСК перевищує індекс хабародавців. Тобто підприємці з країн з низьким рівнем корумпованості більш охоче дають хабарі за кордоном, ніж у себе вдома. І навпаки, для країн з високим рівнем корумпованості (низький ІСК) ІСК є меншим за індекс хабародавців. Тобто підприємці з країн з високим рівнем корумпованості більш охоче дають хабарі у себе вдома, ніж за кордоном. Таким чином, незалежно від рівня корумпованості країни, підприємці мають

неоднакову схильність до пропонування хабарів чиновникам в своїй країні та чиновникам закордоном. Обидва випадки суперечать припущенню, що культурні традиції є одним з чинників виникнення корупції.

Таким чином, незважаючи на наявність

кореляції між культурними традиціями суспільства та рівнем його корумпованості, культурні традиції не здатні негативно впливати на рівень корумпованості. Розглянемо тепер чим обумовлена наявність кореляції між культурними традиціями та рівнем корумпованості.

Таблиця

Індекси сприйняття корупції та хабародавців за 2006 р.

Країна	ІСК	ІХ
Сінгапур	9,4	6,78
Швеція	9,2	7,62
Швейцарія	9,1	7,81
Австралія	8,7	7,59
Нідерланди	8,7	7,28
Австрія	8,6	7,50
Велика Британія	8,6	7,39
Канада	8,5	7,46
Гонконг	8,3	6,01
ФРН	8,0	7,34
Японія	7,6	7,10
Франція	7,4	6,50
США	7,3	7,22
Бельгія	7,3	7,22
Іспанія	6,8	6,63
Португалія	6,6	6,47
ОАЕ	6,2	6,62
Тайвань	5,9	5,41
Ізраїль	5,9	6,01
Південна Корея	5,1	5,83
Малайзія	5,0	5,59
Італія	4,9	5,94
ПАР	4,6	5,61
Гуреччина	3,8	5,23
Індія	3,3	4,62
Китай	3,3	4,94
Мексіка	3,3	6,45
Саудівська Аравія	3,3	5,75
Бразилія	3,3	5,65
Росія	2,5	5,16

Побудовано за даними: *Transparency International Bribe Payers Index 2006*. та *Transparency International Corruption Perceptions Index. 2006*.

На нашу думку, наявність кореляції між культурними традиціями та рівнем корумпованості може бути пояснена тим, що потенційні клієнти під час прийняття рішення про укладання корупційної угоди користуються виключно економічними мотивами. Для аналізу економічних мотивів клієнта до укладання корупційної угоди нам необхідно скористатися класифікацію груп трансакційних витрат клієнта за їх функціональним призначенням, що була запропонована Ф.В. Абрамовим [8]. В структурі трансакційних витрат можна виділити безпосередні трансакційні витрати та корупційні трансакційні витрати.

Відповідно до цієї класифікації виділяються наступні групи трансакційних витрат:

- безпосередні трансакційні витрати;
- небюрократичні трансакційні витрати;
- трансакційні витрати бюрократичних процедур;
- корупційні трансакційні витрати;
- трансакційні витрати корупційної угоди;
- хабар;
- штрафні санкції.

Безпосередні трансакційні витрати пов'язані з основною діяльністю клієнта та існують як без укладання корупційної угоди, так і при її укладанні. В свою чергу безпосередні трансакційні витрати складаються з небюрократичних трансакційних витрат (трансакційних витрат, що пов'язані з безпосередньою діяльністю клієнта, але не пов'язані з проходженням бюрократичних процедур) та трансакційних витрат бюрократичних процедур (витрат, що пов'язані з проходженням відповідних бюрократичних процедур, які необхідні для легального ведення безпосередньої діяльності клієнта). Для клієнта єдиною можливістю зменшити рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур є укладання корупційної угоди.

Корупційні трансакційні витрати, на відміну від безпосередніх трансакційних витрат, мають місце тільки у тому випадку, якщо мала місце спроба укладання корупційної угоди. Вони складаються з трансакційних витрат корупційної угоди, хабара та розмірів відповідних санкцій у тому випадку, якщо корупційну угоду було виявлено.

Подібно до будь-якої іншої угоди, укладання корупційної угоди потребує від клієнта певних витрат, пов'язаних з її укладанням. Ці витрати складають трансакційні витрати корупційної угоди. Через це клієнт, приймаючи рішення укладати йому корупційну угоду чи ні, крім суми хабара та санкцій, у разі виявлення

факту укладання корупційної угоди, також повинен враховувати й наявність ненульових трансакційних витрат корупційної угоди.

Таким чином єдиним мотивом, що спонукає клієнта до укладання корупційної угоди є прагнення зменшити рівень власних трансакційних витрат бюрократичних процедур. Саме тому, підприємці з країн з відносно ефективними формальними правилами (а тому й з низьким рівнем корумпованості), стикаючись за кордоном з неефективними та заплутаними бюрократичними процедурами, частіше погоджуються дати хабар за кордоном ніж вдома. У випадку ж країн з низьким рівнем корумпованості можна припустити, що неефективність формальних правил в країні більша, ніж у більшості інших країн, внаслідок чого підприємці частіше сплачують хабарі для полегшення проходження бюрократичних процедур всередині країни.

Якщо ж повернутися до «корупційних» традицій, то їх виникнення, на нашу думку, може бути пояснено тим, що під час формування цих традицій формальні правила відповідних країн були неефективними, внаслідок чого відбулося поширення відповідних неформальних практик як засіб адаптації до неефективних формальних правил, та їх подальша інституціоналізація. Власне це й знайшло відображення у традиціях цих країн. Таким чином «корупційні» традиції не є причиною виникнення корупції, а, як і сама корупція, є лише наслідком неефективності формальних правил. А те, що ці традиції залишились і сьогодні, свідчить лише про те, що ефективність формальних правил цих країн не покращилася.

Іншим поясненням наявності позитивного зв'язку між «корупційними» традиціями та високим рівнем корумпованості може бути, на нашу думку, те, що «корупційні» традиції здатні сприяти більшому поширенню корупції у тих країнах, де вони існують, порівняно з країнами з тим же рівнем неефективності формальних правил, але за відсутності подібних традицій. Це обумовлено тим, що «корупційні» традиції повинні зменшувати рівень трансакційних витрат корупційної угоди. Зрозуміло, що «домовитись» з чиновником буде набагато легше у тому випадку, коли хабар не засуджується суспільством і клієнту заздалегідь відомо, що чиновник не відмовиться від запропонованого хабара.

Таким чином можна дійти висновку, що «корупційні» традиції не можна вважати однією з причин виникнення корупції. Вони лише здатні виступати чинником, що зменшує «вартість» корупційних послуг. Єдиним мотивом,

що спонукає клієнта до укладання корупційної угоди є прагнення зменшити рівень власних трансакційних витрат бюрократичних процедур.

Література.

1. La Porta R., Lopez-De-Silanes F., Shleifer A., Vishny R.W. The Quality of Government // The Journal of Law, Economics and Organization. – 1999. – Vol.15, №1. – P. 222-279.
2. Sandholtz W., Gray M. International Integration and National Corruption // International Organization. – 2003. – Vol.57, №4. – P.761-800.
3. Sandholtz W., Taagepera R. Corruption, Culture, and Communism // International Review of Sociology. – 2005. – Vol.15, №1. – P.109-131.
4. Мілер В., Гределанд О., Кошечкіна Т. Звичаєва корупція? Громадяни та уряд у пост-

комуністичній Європі/Пер. з англійської. – К: «К.І.С.», 2004. – 328 с.

5. Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство. Причины, следствия, реформы: Пер. с англ. Алякринского О.А. – М.: Логос, 2003. – 356 с.

6. Transparency International's Bribe Payers Survey 2006.

7. Transparency International Corruption Perceptions Index. 2006.

8. Абрамов Ф.В. Трансакційні витрати корупційної угоди // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Тематичний випуск «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – Харків: НТУ «ХПІ», 2005, – № 1. – С.273-282.

Статья поступила в редакцию 10.01.2007

В.М. РОМЕНСЬКА,

Донецький державний інститут шкільного інтелекту

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР НЕФОРМАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

...країна зі всіма інститутами належить народу, який населяє її...

Авраам Лінкольн

Складність сучасної соціально-економічної системи світу поряд з глобальними проблемами і міжінституціональними протиріччями посилює дезінтеграцію суспільства і констатує розквіт неформальної економіки. В коло інтересів останньої залучено розпорядження національними багатствами на засадах приватної підприємницької діяльності, що загострює питання економічної свободи поряд з контролем держави.

Сучасний ринок демонструє недосконалу конкуренцію поряд зі складною системою економічних відносин, які потребують якісних соціально-економічних трансформацій, в якості рушійних сил і факторів цілеспрямованого розвитку суспільства.

Відновлення економіки в сучасному світі в якості інструмента вирішення соціальних проблем надзвичайно актуально. Сьогодні гостро відчувається спорідненість проблем субординації місцевого рівня з міжнародним рівнем регулювання економічних відносин. Натомість теоретичні і інституціональні конструкції концептуальної призми економіки не визначають природу сучасних проблем людства, руйнують кооперативні засади суспільства, розглядають економіку на рівні фірми і галузі.

Переоцінка засад функціонування світу в умовах економічної кризи безпосередньо стосується визначення місця інститутів в системі керування поведінкою економічних суб'єктів. Постановочний варіант взаємодії інститутів формальних і неформальних загалом відсутній, незважаючи на природну взаємозалежність. Відсутність організаційної єдності і стримання інституціонального упорядкування ставлять під сумнів універсальність закономірностей незалежно від місця і часу, натомість підтверджують парадигму економічного розвитку.

В цьому сенсі концепція економічного розвитку – умови становлення або законодавчий порядок формування відсутніх інститутів. Тому сьогодні слід відтворити інституціональні умови ринку адекватні природі людської координації і співпраці.

Дослідження інституціональних засад суспільства провадили західні вчені: Г. Бекер, Р. Гайнер, Р. Коуз, Д. Нельсон, Д. Норт [4], Р. Познер, Дж. Ходжсон [7].

Значний вклад в розуміння неформальних правил людської поведінки в системі господарської практики припадає на публікації вчених,

© В.М. Роменська, 2007